

## ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І СІМ'Ї

*Розглянуто проблему взаємодії сім'ї та школи як засобу підвищення виховного потенціалу батьків. Основна увага приділена питанням підвищення педагогічної культури батьків дітей молодшого шкільного віку через реалізацію інформаційно-просвітницької роботи з ними у процесі взаємодії зі школою. Охарактеризовано форми і методи роботи з батьками, обґрунтовано важливість використання інтерактивних методів. Розкрито правила взаємодії вчителів з батьками.*

**Ключові слова:** взаємодія сім'ї та школи, педагогічна культура батьків, інформаційно-просвітницька робота з батьками, інтерактивні методи, молодші школярі, вчитель.

Успіх трансформаційних процесів, характерних для сучасного українського суспільства, значною мірою визначається тим, наскільки будуть створені умови для реалізації свободи особистості, виховання її в дусі гуманізму, формування в неї моральних цінностей, орієнтацій на ці цінності у власній поведінці та міжособистісних взаєминах з іншими людьми. У цьому контексті особливої ваги набуває виховання в дітей здатності до критичного мислення, стійких суспільно значущих способів вчинкової діяльності, адекватної самооцінки, які в сукупності забезпечують ставлення дитини до самої себе та інших як до суб'єктів доброзичливих взаємин з оточуючими.

Пріоритетними виховними інститутами, які справляють дієвий вплив на формування та розвиток особистості молодшого школяра, є сім'я і школа, що висуває підвищенні вимоги до організації та реалізації їхньої взаємодії як засобу забезпечення досягнення ним належного рівня вихованості.

Взаємодія сім'ї і школи — складна проблема, що характеризується різними підходами до її розв'язання. Виникнувши на початку ХХ ст., вона і сьогодні не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, на який вагомий вплив чинять процеси, що відбуваються як у суспільстві, системі освіти, так і в сім'ї.

Теоретико-прикладні аспекти взаємодії сім'ї і школи у вихованні дітей висвітлені в працях Т. Виноградової, О. Докукіної, В. Киричок, Л. Повалій, В. Постоного, О. Пухти, О. Хромової та інших. Серед різних напрямів цього процесу (залучення до управління навчальним закладом, робота в шкільному та батьківському комітетах, надання школі грошово-матеріальної допомоги) важливе місце належить такому напрямку, як надання педагогічним колективом школи психолого-педагогічної допомоги батькам у вихованні дітей. Основна мета такої роботи вбачається в різнобічному вихованні, інтелектуа-

льному й фізичному розвитку, моральному і психічному ствердженні особистості школяра.

Особливе значення для встановлення ефективної взаємодії з батьками має період навчання дитини в початкових класах, коли батьки «залюбки відвідують навчальний заклад, цікавляться навчанням і поведінкою дитини» [5, с. 74]. Взаємодія полягає не лише в допомозі цих соціальних інститутів одне одному, а й у «розумному об'єднанні можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів» [1, с. 51]. Проте це стає можливим лише за умов організації взаємодії, виходячи з потреб, інтересів дітей, батьків і специфіки конкретного навчально-виховного закладу, з демократичності, рівноправності у взаєминах усіх партнерів цього процесу. Це створює позитивні передумови для надання батькам психолого-педагогічної допомоги щодо виховання дитини. На погляд Т. Виноградової, щоб взаємодія сім'ї і школи була ефективною, педагоги мають у розробленні стратегії передбачити проблеми, які є актуальними для окремих вікових груп школярів, вибудовувати роботу з батьками на випереджальному принципі, готувати батьків до розуміння відносин дітей та їхніх проблем. Важлива роль у цьому відводиться пропагуванню педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків, яка має здійснювати у процесі організації і проведення позаурочних заходів відповідного спрямування [1, с. 51]. Поряд із пропагандою педагогічних знань до основних напрямів взаємодії сім'ї і школи Т. Виноградова відносить: залучення батьків до життя школи; узгодженість у підходах до дитини; кваліфіковану допомогу і підтримку у складних педагогічних та життєвих ситуаціях; інформування батьків про шкільне життя, освітній процес, про можливості, які сім'я може використовувати для освіти своєї дитини, справедливого вирішення конфліктів [1, с. 52]. Акцентується увага на тому, що мета взаємодії має бути зрозумілою і педагогам, і батькам. Її визначенню допоможе проведення серед батьків анкетування, до змісту якого слід включати запитання щодо форм взаємодії в класах різного віку, проблем, які хвилюють батьків у зв'язку з навчанням і вихованням дитини. Отриманий матеріал має піддаватися аналітичній обробці, що дасть змогу визначити мету взаємодії у конкретних завданнях, які повинні мати просвітній характер. Завдання слід систематизувати, згрупувати. Залежно від цього визначається зміст взаємодії сім'ї і школи.

Не заперечуючи важливості висловлених дослідниками поглядів на сутність взаємодії сім'ї і школи, зміст та напрями роботи з пропагування педагогічних знань батьків, хочемо зазначити, що основний акцент у більшості праць, присвячених цій проблемі, робиться на проблемах життєдіяльності школи, відводячи батькам роль обов'язкових «помічників» реалізації покладених на загальноосвітній заклад завдань у галузі навчання і виховання дітей. Такий під-

хід, на нашу думку, дещо звужує змістову складову цього процесу, залишаючи поза увагою конкретизацію організаційно-методичного забезпечення цієї роботи.

*Мета статті* — розкрити зміст, форми і методи взаємодії школи з підвищення педагогічної культури батьків дітей молодшого шкільного віку у процесі організації та проведення інформаційно-просвітницької роботи.

Педагогічна культура сім'ї — це «показник її загальної культури, в якій відображено накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї, в основі якого наукові знання та досвід народної педагогіки», це «складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності» [4, с. 43]. Завдання, пов'язані з формуванням педагогічної культури батьків в умовах загальноосвітнього закладу, покладаються на вчителя, який має вирішувати їх у процесі педагогічної просвіти (педагогізації) дорослих членів сімей, зміст якої має поєднувати надбання народної педагогіки і найновітніших даних психолого-педагогічної, філософської, соціологічної наук; урахувати вікові та індивідуальні особливості дітей; поєднувати різні форми і методи (загальношкільні, для батьків учнів групи класів, паралельних класів, одного класу), бесіди (колективні, групові, індивідуальні), батьківські збори (загальношкільні, класні), відкриті уроки, педагогічні практикуми, виконання батьками конкретних доручень, пов'язаних з вихованням дітей, усні журнали, конференції з обміну досвідом, диспути, зустрічі «за круглим столом», вечори, консультації (групові, індивідуальні), демонстрація фільмів на педагогічні теми, відвідування сімей учнів [4, с. 46].

Інформаційно-просвітницька робота з батьками спрямована на підвищення їхньої теоретичної і практичної підготовки до виховання дітей і має здійснюватися з широким використанням різноманітних інтерактивних методів. Це зумовлено тим, що інтерактивна діяльність передбачає організацію і розвиток діалогічного спілкування її учасників, веде до їхнього взаєморозуміння, взаємодії в розв'язанні спільних, але значущих для кожного завдань. Залучення до діалогу виключає домінування однієї думки над іншими, навчає «критично мислити, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми» [7, с. 25]. Інтерактивна діяльність — це процес співнавчання, де той, хто навчає, і той, хто навчається, є рівноправними, рівнозначними суб'єктами, які усвідомлюють те, що роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють і здійснюють. Найбільш прийнятними щодо цього є інтерактивні методи, в основу яких покладаються ігрові методики та деякі види тренінгу.

Звернення до педагогічних ігрових методик зумовлено тим, що вони вибудовуються на засадах демократії і співробітництва, а головним об'єктом моделювання у грі виступають людські взаємини, в основі яких — конкретні ситуації, характерні для батьківсько-дитячого спілкування і батьківсько-дитячих відносин. Це дає змогу максимально наблизити зміст ігрової діяльності до реальних життєвих ситуацій, використовувати реальні інструкції та правила, які можуть допомогти батькам зрозуміти і відпрацювати певні стереотипи поведінки у взаємодії з дитиною молодшого шкільного віку.

Виконання рольових дій, закладених у сценарії гри, постає важливим чинником формування у батьків педагогічних умінь і навичок виховної діяльності. Адже, залучаючись до гри, вони, з одного боку, відокремлюють себе від узятोї на себе ролі, а з іншого — мають ідентифікувати себе з нею. Програвання ролей сприяє переживанню батьками суперечності власних бажань і рольових вимог, власного реального ставлення до своєї дитини. Тобто, відбувається перехід від уявної поведінки з її необмеженими можливостями до поведінки повсякденної, яка вимагає дотримання певних норм і правил. Під час гри кожний окремий учасник має змогу налагодити зворотний зв'язок, користуватися підтримкою інших членів групи, перед якими постають схожі проблеми і труднощі. За таких умов легше відбуваються процеси самодослідження та інтроспекції, ефективніше проходить визнання цінностей та потреб інших. Відтак досвід, набутий у штучно створених обставинах, поширюється на реальні умови сімейного виховання, взаємостосунки з дітьми, вибір методів і засобів виховного впливу.

З-поміж інших інтерактивних методів, які варто впроваджувати у зміст інформаційно-просвітницької роботи з батьками, помітне місце належить тренінгам, заснованим на групових методах опанування знань, умінь і навичок виховання дитини молодшого шкільного віку. Групове спілкування, співробітництво учасників тренінгу передбачає розв'язання різноманітних проблем щодо виховання дитини, зміну внутрішніх (негативних, неадекватних) настановлень, розширення знань і формування досвіду позитивного ставлення до самих себе та до своєї дитини. Під зміною внутрішніх настановлень розуміється особистісний перехід до нових можливостей, нової ідентичності, який відбувається, коли індивід не може діяти на наявному в нього рівні і змушений «відмовитися від колишніх цінностей і принципів, колишніх способів існування і шукати нових, раніше невідомих і незнаних, але таких, які дозволяють вижити у важкій ситуації і перейти до нового, більш ефективного способу функціонування» [2, с. 24].

Тренінгові заняття спрямовані на вирішення сукупності завдань: виявлення та опрацювання проблем, які мають батьки щодо виховання дитини; розширення наявного в них досвіду вибудови внутрі-

шньосімейних взаємин із дітьми на основі прийняття нових моделей поведінки та ставлень; формування в батьків прагнення до підвищення своєї теоретичної і практичної підготовленості до виховання дитини через педагогічну просвіту та самоосвіту.

Під час розроблення тренінгів слід урахувувати рекомендації щодо планування, організації та проведення такої роботи, а саме: спрямованість на психолого-педагогічну допомогу батькам у саморозвитку, яка надходить не лише від учителя, а переважно від них самих; наявність більш-менш постійної групи; акцент на взаєминах учасників групи, що розвиваються й аналізуються в ситуації «тут і тепер»; дотримання принципів групової роботи; застосування активних та інтерактивних методів групової роботи; об'єктивація суб'єктивних почуттів та емоцій учасників групи стосовно один одного; атмосфера невимушеності спілкування між учасниками, клімат психологічного комфорту. Невід'ємною складовою тренінгових занять має бути рефлексія та обмін досвідом.

Активізації батьків, підвищенню їхньої теоретичної обізнаності та формуванню практичних умінь з виховання дитини молодшого шкільного віку сприяє залучення їх до обговорення проблемних ситуацій. Ця робота може здійснюватися як шляхом обговорення запропонованої проблеми, так і шляхом залучення батьків до розігрування певного сюжету, коли учасники беруть на себе ті чи інші рольові обов'язки. Обговорення проблемної ситуації забезпечує обмін різними думками як з приводу запропонованої ситуації, так і з приводу реальних дій батьків в умовах власної сім'ї. Відбувається своєрідний обмін досвідом, який дає учасникам змогу переглянути свої дії, визначити їх правомірність, дізнатися про інші способи розв'язання тієї чи іншої проблеми, винайти найбільш доцільні та ефективні методи сімейного виховання.

Розігрування проблемного сюжету слід проводити за такими етапами: підготовчим (формулювання теми, розробка сценарію); визначення мети, яка конкретизує матеріал, що потребує закріплення в процесі ігрової діяльності; характеристика вихідної ситуації ігрового комплексу, умов (правил) гри; визначення складу учасників, їхніх ролей; розробка системи стимулювання активності та інтересу; підготовка сценарію, в межах якого розробляється процедура проведення гри, визначення умов розміщення учасників та тривалості гри; проведення гри; підведення підсумків (з обов'язковим залученням до цього батьків), виявлення недоліків.

Як засвідчує досвід, на початкових етапах роботи найбільш активними учасниками розв'язання і розігрування проблемних ситуацій зазвичай виступають батьки, котрі мають доволі високий рівень виховного потенціалу. Однак за умов правильно організації інформаційно-просвітницької діяльності, до розігрування проблемних ситуацій

залучаються й батьки, які характеризуються недостатністю знань, помилковістю ціннісних орієнтацій, відсутністю конструктивних умінь спілкування з дитиною, її виховання. Зазвичай це відбувається внаслідок їхньої незгоди з думками, способами реагування і поведінки, які репрезентуються іншими учасниками, намагання довести правомірність своїх поглядів і настановлень. Саме у процесі спільного обговорення батьки, чії позиції позначені хибним ознаками, мають можливість пересвідчитися в неправомірності наявних у них поглядів, набути знань про педагогічно доцільні дії щодо виходу з проблемних ситуацій.

Для підвищення ефективності рольової гри, активізації батьків до участі в ній, слід проводити її за такою методикою: спочатку організовувати міні-ігри для груп батьків, які характеризуються однаковими рівнями сформованості виховного потенціалу (наприклад, високий, середній, низький), що забезпечує певну рівність поглядів у виконуваних ролях і дає учасникам змогу відчутти впевненість у своїх силах як виконавцях. Надалі гру проводять з усіма батьками. Маючи різні погляди на запропоновану проблему, набувши певного їх підкріплення на попередньому етапі, батьки сміливіше й впевненіше розігрують свої ролі. А зіткнення різних думок тепер не відштовхує учасників один від одного, не спричинює їхню «закритість», а, навпаки, допомагає виявити ті, що заслуговують на прийняття, й ті, що потребують перегляду через їхню непридатність для позитивно спрямованого сімейного виховання.

Організуючи інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, слід приділяти увагу індивідуальній роботі, в основу якої покладати такі правила: психологічно підготувати батьків до бесіди, дотримуватись у розмові з ними педагогічного такту; ніколи не розпочинати розмову з констатації негативних фактів у поведінці дитини, обов'язково спочатку наголосити на позитивних моментах у її розвитку, зовнішності, особистісних проявах; уважно вислуховувати всі сумніви, заперечення, скарги батьків; відзначати їхні позитивні зусилля у вихованні дітей, тактовно викривати помилки.

Крім того, необхідно спиратися на «Методику контактної взаємодії з батьками» [6], яка спрямована на: скорочення психологічної дистанції між учителем і батьками, встановлення відносин співробітництва, які дають змогу більш ефективно досягти передбачуваних результатів у вихованні дитини; пробудження в батьків потреби бути відвертими, подолання змістових і психологічних бар'єрів з тим, щоб з'ясувати і краще зрозуміти відхилення в поведінці дитини.

У практиці роботи початкової ланки школи свою ефективність довели різноманітні масові заходи. В оптимальному варіанті масові заходи краще проводити за участі всієї сім'ї. Це дає змогу поліпшити батьківсько-дитячі взаємини, збагатити знання молодших школярів з певного виду діяльності, навчити їх виконувати певні дії. Залучення

батьків і дітей до спільної діяльності й активних міжособистісних відносин допомагає дорослим краще пізнати свою дитину, а батьківська підтримка забезпечує їй комфортність. Особливо це стосувалося сімей, в яких стосунки між батьками і дітьми позначені байдужістю або ґрунтуються на авторитаризмі чи завищеному лібералізмі дорослих.

Необхідність проведення масових заходів, спільних для батьків і дітей молодшого шкільного віку, зумовлюється також тими розходженнями, що наявні в рівнях виховного потенціалу сімей, підготовленості батьків до виховання дитини. Розробляючи програму масових заходів, добираючи їхній зміст, слід керуватися такими критеріями: педагогічна доцільність участі сім'ї в конкретному заході; наявність у батьків і дітей інтересу до запропонованої діяльності; актуальність заходу для нормального функціонування сім'ї як виховного інституту, підвищення ефективності виховання дітей; погодженість у часі та змісті з іншими заходами і справами.

Заходи слід планувати в кілька етапів: на тривалий термін (півроку), на місяць, на рівні конкретного заходу і на рівні конкретного завдання. Кожний з наступних етапів має виступати конкретизацією попереднього. Водночас зауважимо, що таке планування не повинно бути догмою. Мірою розгортання взаємодії з батьками, до нього можуть вноситися корективи, доповнення, певні зміни, які найбільш повно відображають потреби батьків і дітей щодо сімейного виховання. Але попереднє, хоча б схематичне відображення плану допомагає краще побачити, продумати основні напрями, зміст і засоби здійснення цієї роботи.

Однією з передумов успішного проведення інформаційно-просвітницької роботи з батьками дітей молодшого шкільного віку є встановлення належних відносин між учителем і батьками. Саме вчитель відіграє провідну роль в організації та проведенні занять, відборі та структуруванні необхідного матеріалу, забезпеченні сприятливої атмосфери для обміну досвідом сімейного виховання, вільного обговорення проблем, визначення способів їх розв'язання.

У пригоді можуть стати правила навчання дорослих, якими передбачено, що: цей процес набуває більшої ефективності в неформальних обставинах, за умов мінімізації бар'єрів між батьками і вчителем, проте останній не повинен нехтувати своїми обов'язками — структурування і проведення занять; дорослі потребують допомоги, а не оцінювання; їх необхідно заохочувати до пошуку нових ідей; особливу увагу слід приділяти початку навчання, зосереджуватися на пошуку оригінальних відповідей на запитання, а не концентрувати увагу на кінцевих варіантах, «пуститися в плавання» настільки ж важливо, як і досягти «порту призначення»; навчання будується на основі вже набутих знань; нова інформація додається до наявної; навчання будується «від простого до складного». Батьків необхідно поступово знайомити з ма-

теріалом, додаючи нові знання і перевіряючи, чи все зрозуміло; люди навчаються краще, коли діють. Ефективність навчання дорослих прямо пропорційна рівню їхнього залучення до діяльності [2].

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

Інформаційно-просвітницька робота з батьками молодших школярів має ґрунтуватися на їхній підтримці у вихованні дитини і спрямовуватися на підвищення їхньої педагогічної культури. Для ефективного виконання цього завдання необхідно забезпечити: активність педагогів школи, використання ними різних форм і методів співробітництва з батьками молодших школярів, продумане планування роботи з батьками; встановлення особистих контактів між батьками та вчителями як підґрунтя для рівноправних відносин у шкільному співтоваристві; створення в школі середовища, спрямованого на сім'ю з метою досягнення більшої відповідності її виховним особливостям, урахування притаманного їй виховного потенціалу під час організації інформаційно-просвітницької роботи з батьками.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні та розробленні змісту і методики підготовки вчителів початкової школи до взаємодії з батьками, використання в цьому процесі інтерактивних форм і методів роботи.

### Література

1. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів — необхідна умова для виховання нового покоління / Т. Виноградова // Педагогічна скарбниця Донеччини. — 2003. — № 2. — С. 51-52.
2. Ли Д. Практика групового тренінга / Д. Ли. — СПб.: Питер, 2001. — 224 с.
3. Міненко О.О. Тренінг формування особистісних новоутворень у студентів-психологів / О.О. Міненко // Практична психологія і соціальна робота. — 2001. — № 1. — С. 24-26.
4. Програма формування педагогічної культури батьків / [за ред. В.Г. Постоного]. — К.: ДЦССМ, 2003. — 108 с.
5. Пухта О. Співпраця батьків та школи у вихованні дітей / О. Пухта // Педагогічний пошук. — 2006. — № 3 (5). — С. 74-75.
6. Сенько В. Г. Воспитание у младших школьников норм поведения / В. Г. Сенько. — М.: Педагогика, 1976. — 159 с.
7. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы / Н. Суворова // Учитель. — 2000. — № 1. — С. 25-26.

*Рассмотрена проблема взаимодействия семьи и школы как средства повышения воспитательного потенциала родителей. Основное внимание уделено вопросам повышения педагогической культуры родителей детей младшего школьного возраста путем реализации информационно-просветительной работы с ними в процессе взаимодействия со школой. Охарактеризовано формы и методы работы с родителями, обоснована необходимость использования интерактивных методов.*

**Ключевые слова:** взаимодействие семьи и школы, педагогическая культура родителей, информационно-просветительная работа с родителями, интерактивные методы, младшие школьники, учитель.

**N. V. Stadnik**

### **Informatively-Elucidative Work with Parents of Junior Pupils in Co-operation of Family and School**

Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University (18 / 2, O Davy-dova blvd, Kyiv, Ukraine)

*The problem of co-operation of family and school as a mean to increase educational potential of parents is considered. Basic attention is paid on the issues of increasing the pedagogical culture of parents of junior schoolchildren through realization of the informatively-elucidative work with them in the process of co-operation with school. Pedagogical culture of family is examined as an index of its general culture in which experience of domestic education is represented in combination with scientific knowledge. Pedagogical culture determines the type, style and methods of parents' conduct in upbringing activity.*

*Forms and methods of work with parents are characterized; the importance of interactive methods is substantiated. These methods provide organization and development of dialogic intercourse of participants, their mutual understanding, promote co-operation in solving general, but meaningful for each problems; the rules of co-operation between teacher and parents are exposed. The essence of methods of play that are built on the principles of democracy and collaboration is ascertained, the main object in game — mutual relations of personalities, concrete situations of paternal-children's relations are revealed.*

*The methods of gaining knowledge, abilities and skills are provided as bases of trainings. This form of elucidative work is oriented at: exposure and working out problems that parents have in the upbringing of their child; expansion of their experience of co-operating with children on the basis of adopting the new models of conduct and relations; forming the parents' aspiration to promote their theoretical and practical preparation to upbringing the child.*

**Keywords:** co-operating of family and school; pedagogical culture of parents; informatively-elucidative work with parents; interactive methods; junior schoolchildren; teacher.

### **References**

1. Vynohradova, T. (2003). Vzaïmodiïa batkiv i pedahohiv — neobkhdna uvova dlïa vykhovannïa novoho pokolinnïa [Cooperation of Parents and Teachers is a Necessary Condition for Education of the New Generation]. *Pedahohichna skarbnitsia Donnechchyny*, 2, 51-52.
2. Li, D. (2001). *Praktika gruppovogo treninga* [Practice of Group Training]. St. Petersburg: Piter.
3. Minenko, O. O. (2001). Treninh formuvannïa osobystisnykh novoutvoren u studentiv-psykholohiv [Training of Formation of Personal New Growth of Students-Psychologists]. *Praktychna psykholohiïa i sotsialna robota*, 1, 24-26.
4. Postovyï, V. H. (Ed.), (2003). *Prohrama formuvannïa pedahohichnoi kultury batkiv* [Program of Formation of Parents' Pedagogical Culture]. Kyiv: DTSSM.
5. Pukhta, O. (2006). Spivpratsïa batkiv ta shkoly u vykhovanni diteï [Cooperation of Parents and School in Education of Children]. *Pedahohichnyi poshuk*, 3 (5), 74-75.
6. Senko, V. G. (1976). *Vospitanie u mladshikh shkolnikov norm povedeniïa* [Education of Primary Schoolchildren's Standard of Behaviour]. Moscow: Pedagogika.
7. Suvorova, N. (2000). Interaktivnoe obuchenie: novye podkhody [Interactive Education: The New Approaches]. *Uchitel*, 1, 25-26.